

IKKA VEEL POSTMODERNISMIST. VASTUSEKS BERK VAHERILE

Berk Vaher on käesoleva aasta mai-kuu Keeles ja Kirjanduses võtnud ette tänuväärse ülesande arvustada ajakirja *Methis* 11. numbrit (2013), nn nullindate erinumbrist.¹ Kuna tegemist on ühele kindlale teemale pühendatud väljaandega, on tervitatav, et keegi ühe ajakirja erinumbrist niimoodi analüüsib. Sissejuhatavalt loetleb Vaher teemad, mida nullindate erinumbris ei ole: ulme, luule, Andrus Kivirähki looming, tõlkekirjandus jne. Tuleb möönda, et siin on Vaheril õigus, kindlasti on erinumbrist puudu veel rohkesti teemasid, mis nullindate kirjandusele iseloomulikud olid ja mida nullindate kontekstis oleks olnud vajalik käsitleda. Samas ei olnud teema ammandamine sugugi selle erinumbrist eesmärgiks, see oli pigem lisandus senistele ja ka tulevastele käsitlustele. Methise nullindate erinumber pole kirjandusloos peatükk, vaid pigem üks allikas sellise peatüki kirjutamiseks kunagi tulevikus.

Vaher analüüsib kiitvalt mõningaid erinumbrist artikleid (Aare Pilv, Priit Kruus), kuid on otsustanud kriitiliselt käsitleda minu artiklit „Digimodernistlik eesti kirjanik”. Ta märgib: „Kahtlemata on Piret Viirel põhjalikud teadmised mitme viimase kümnendi kirjandusest ja kirjandusteadusest, ent neid on tumestanud mingi kummaline kiring ikka ja jälle kuulutada postmodernismi allakäiku” (lk 391). Vastukaaluks väidab Vaher, et postmodernistlikud võtted polnud nullindatel eesti kirjan-

dusest veel kuhugi kadunud, „vaid olid omased selle eksperimentaalseimale osale” (lk 391). Postmodernismi ühte põhiteoreetikut Linda Hutcheoni, kes on väljendanud mõtteid postmodernismi lõpust, nimetab Vaher „õhtumaade targaks”, kes pole kursis nullindate eesti kirjandusega, ja arvab: „ma tõepoolest ei leia, et me peaksime postmodernismi kestmist eesti kirjanduses välismaiste „moekeisrite” ees mingi mahajäämuseks na häbenema” (lk 392).

Jätan siin kõrvale tõsiasja, et minu artikli eesmärgiks ei olnud sugugi käsitleda nullindatel ilmunud eesti postmodernistlike tekstide, vaid anda nullindate kirjanduse laiem kontekst, tutvustades maailmas levinud postmodernismijärgseid teoreetilisi lähenemisi, eriti keskendudes digimodernismile. Kuigi „õhtumaade targad” ja „välismaised moekeisrid” ei pruugi midagi teada eesti nullindate kirjandusest, olen veendunud, et eesti lugejal on kasulik teada laiemast taustast, kuhu Eestis loodav kirjandus asetub. Eesti pole enam suletud riik, isegi Tartu pole enam suletud linn, side maailmas võnkuvate impulsidega on tuntav. Ja nagu näitavad nullindate ja nüüd juba „kümnendate” kirjandustrendid, võngub sinne tegelikult täiesti kaasa.

Postmodernismist ja eesti kirjandusest olen ma varem kirjutanud mitmel puhkudel.² Tooksin siia diskussiooni

¹ Vt nt P. Vahe r, Veel lõppemata nullindad. – Keel ja Kirjandus 2014, nr 5, lk 386–393.

² Vt nt P. Vi ires, Eesti kirjandus ja postmodernism. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2008; P. Vi ires, Postmodernism in Estonian Literary Culture. Frankfurt am Main jt: Peter Lang Verlag, 2012.

mõningaid mõtteid, millest mõnda olen postmodernismiga seoses ka varem arendanud, kuna ma ei eelda, et Vaher ja teised lugejad oleksid kõigi kirjutatuga kursis. Postmodernismi on peetud XX sajandi viimase kolmandiku kõige mõjukamaks intellektuaalseks vooluks. Samas on mitmed uurijad leidnud, et XXI sajandil on postmodernism oma tähtsust kaotamas. Seesama „öhtumaa-de tark” Linda Hutcheon on kuulutanud postmodernismi XX sajandi fenomeniks ja öelnud väga selgelt: „Ütleme lihtsalt välja: see on läbi.”³

On aga selge, et kultuuris ei toimu muutused üleöö, nii et mingi asi äkki tekib, mingi asi kaob. Fredric Jameson on leidnud, et perioodidevahelised põhjalikud murrangud ei too kaasa täielikke muutusi, vaid pigem teatud elementide ümberstruktureerimise. Tunnused, mis eelmisel perioodil või eelmises süsteemis olid teisejärgulised, muutuvad nüüd dominantseks, ja tunnused, mis olid valitsevad, muutuvad omakorda sekundaarseks.⁴ Nii võib olla ka postmodernismiga: eelneva perioodi dominant on taandunud, muutunud teisejärguliseks, on toimunud teatud ümberstruktureerimine ja dominandiks on kerkinud midagi muud. On see uus dominant realism, uussiirus, tõdede, väärtuste ja ilu taashindamine, jäägu praegu lahtiseks. Vaheril on selles suhtes õigus: postmodernism pole XXI sajandil eesti kirjandusest kuhugi kadunud. Priit Kruus on seda situatsiooni vaimukalt kirjeldanud: „...mida teha, kui laibaks tunnistatud postmodernism koputab jonnakalt seestpoolt kirstu kaanele, kuigi matuselised peavad

sama sihikindlalt mälestuskönesid?”⁵ Postmodernistlikke kultuuritekste on loodud nullindatel ja ka kümnendatel.

Kuid midagi on siiski muutunud. Ja muutunud on see, et postmodernism on kaotanud oma uuendusliku olemuse (mis oli olemas näiteks Kivisildniku „Märjas Viktoris”, Mati Undi romaanis „Öös on asju” ja ka Berk Vaheri „Lugulaulus”). Pigem on uuenduslik midagi muud, näiteks uussiiruse, uusrealismi, lihtsuse ja iluga seotud nähtused, mis ka nullindate erinumbris lähemalt tutvustatud said.

Sellega seoses on äärmiselt huvitav ka poleemika, mis on nii avalikus kui ka sotsiaalmeedias tekkinud Kiwa koostatud kasseti „Olematute raamatute antoloogia” (2014) ümber. Tegemist on postmodernistliku projektiga *par excellence*. Tundub, et nii autorid ise kui ka üldine retseptsioon peavad seda uuenduslikuks avangardprojektiks ja tõrkeid retseptsioonis tulenevaks sellest, et vastandutakse „traditsioonilisele” kirjandusele. Samas märgib Linnar Priimägi oma arvustuses, et „„Olematute” teoste üllitus on postmodernistlik aktsioon, ent postmodernism kuulub juba minevikku. „Olematute raamatute antoloogia” on postmodernismi Noa laeva ahter”.⁶ Nii pörkub siin kokku kaks retseptsioonivõimalust. Üks suhestab „Olematute raamatute antoloogia” realistliku kirjanduse traditsiooniga ja näeb selles uuenduslikku vormieksperimenti. Teine retseptsioonivõimalus paigutab „Olematute raamatute antoloogia” postmodernistliku kirjanduse traditsiooni ega näe selles uuenduslikkust, vaid pigem kauakestnud kultuuri-suuna järgimist. Need kaks eri retseptsioonivõimalust poleemikat toidavadki ja seetõttu ühist arusaama leida pole võimalik.

⁵ P. Kruus, Tasandiku vaevad. – Vikerraar 2011, nr 4–5, lk 146.

⁶ L. Priimägi, Rääbakad öied. – Sirp 30. V 2014.

³ L. Hutcheon, The Politics of Postmodernism. 2nd edition. London–New York: Routledge, 2002, lk 166.

⁴ F. Jameson, Postmodernism and Consumer Society. – The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture. Toim H. Foster. Port Townsend, Washington: Bay Press, 1983, lk 123.

Kui prognoosida postmodernismi tulevikku eesti kirjanduses, siis tõenäoliselt võib oletada, et osa autoreid jätkab ka järgnevatel aastatel mingil määral postmodernistlikku tekstuaalset mänge. Samas kestab edasi dominantide ümberstruktureerumine ja postmodernismi tähtsuse edasine hajumine, aga seda pigem sujuvalt, ilma järskude pööreteta. Tõenäoliselt ka mujal maailmas ei kao postmodernism täiesti, vaid võime tunnustada tema avaldumist mingil kujul erinevates kultuuripraktikates, kuid kindlasti enam mitte dominantse kultuuriteoreetilise vooluna.

Mille ma tõiin aga esile ka oma artiklis „Digimodernistlik eesti kirjanik”, on veendumus, et oleme ajajärgude ja kultuurisituatsioonide vahetuse piirihetkel. Praegune kultuurisituatsioon on kui fragmentaarium, millest tervikpilti on saada väga raske. Pigem meenub siin tuntud india mõistujutt elevandist, keda üks mees pidas londiks,

teine sabaks, kolmas jalaks, kuid keegi ei osanud näha, milline on elevant terveni. Nii märgatakse ka praegu mitmeid erinevaid muutunud detaile, kuid suurt pilti on sellest kokku panna keeruline. Samas on muutuste olemasolu nii kultuuris kui terves ajastus teravalt tajutav. Langeb see ju ka kokku XXI sajandi alguse vapustustega poliitilises ja ühiskondlikus elus: tundub, et toimub üldine jõuväljade ümberstruktureerimine, maailm rappub ja on asetumas mingisse uude süsteemi.

Me oleme praegu üleminekuajastus, vaheruumis, kahe ukse vahel, ja tõde selle kohta, mis meie ajastul tegelikult toimus, selgub alles tagantjärele, kui me vaatame praegusele hetkele tulevikust tagasi.

Tundub, et sellega oleks nõus ka Berk Vaher.

PIRET VIIRES